

SOLARIS

Stanislaw Lem Solarisát olvasva gyakran idéztem fel magamban Tarkovszkij hasonló című filmjének egy-egy részletét. Bár sokszor haszontalan, filozofos szórásalhasogatásnak tűnik egy-egy film összevetése irodalmi előzményével, ebben az esetben mégsem volt egészen hiábavaló.

Tarkovszkij művének a regénytől való eltérései ugyanis következetes szelektálásra vallanak, s a szelekció jellege már önmagában sokat mond el a rendező művészi szándékairól.

Lem regénye a Solaris bolygó titkaitól "filozofikus" mélységű kérdésekig ível:

- "Mi /t.i. az emberek/ ... községesek vagyunk, mi vagyunk a fű a világmindenségben, roppant büszkék vagyunk rá, hogy tizenkettő van belőlünk egy tucatsban, és azt hisszük, ebbe a nagy általánosságba mindent bele lehet gyömöszölni. ... Más világok! ... No és mi lesz azokkal a más világokkal? Meghódítjuk őket, vagy ők hódítanak meg, egyéb meg sem fordult a mi nyavalyás agyunkban."- mondja Kelvin, a regény hőse.

Később így töpreng:

- " ... mit remélnék az emberek az » informatív kapcsolat megteremtésétől « gondolkodó tengerekkel? Élménybeszámolót egy időben végtelen létről, amely olyan régi, hogy aligha emlékezhet saját kezdetére? Élő hegyek formájában kirobbanó vágyak, szenvedélyek, remények és kinok leírását...?"

A lebilincselően sokrétű problémakörből Tarkovszkij egyetlen gondolatot választ ki, s erre építi filmjét:

- "Elindult az ember más világok, más civilizációk fe-

lé, pedig még önmagában sem ismer minden zugot, zsák-
utcát, aknát, eltorlaszolt, sötét ajtót."

Lem regényének középpontjában az élő szervezetként
viselkedő, állandóan változó, titokzatos Solaris-óce-
án áll, Tarkovszkij számára viszont az önmagát fürké-
sző, szándékait és lehetőségeit kutató ember a fontos.
Visszafogottság, meditativ hang jellemzi az egész fil-
met. Mi sem áll távolabb stílusától, mint a "Rubljov"
hatalmas erejű kontrasztjai: a vad, véres jelenetek
utáni lélegzetelállító, áttetsző csöndek.

/Talán csak egy hasonló jellegű vágás van a "Solaris"
ban: a hosszúra nyúlt száguldás az autószertrádán, s a
rákövetkező, szelíd, zöldes árnyalattal megkomponált
természeti kép./

A legszembetűnőbb eltérés Tarkovszkij filmje és Lem
regénye között az, hogy Tarkovszkij művében döntő sze-
repet játszik a földi táj. A végtelen nyugodtságot
árasztó, otthont adó világ ellenpontja a Lem által
oly hosszasan bemutatott, félelmetesen idegen Sola-
ris-óceánnak, s egyben a humánus, az emberség jelké-
pe. Harey egyre gazdagodó képzeletvilágában is meg-
jelennek az általa eddig soha nem látott földi képek.
Breughel "Téli vadászat" című képének "megeleveníté-
se" /a fehér táj fölött lebegő madár stb./ pedig őszin-
te, mesterkéletlen vallomás a föld mindennapi és mégis
megszokhatatlan szépségeiről.

A jelenet majdnem olyan kathartikus hatása, mint a
"Troica" /Szentháromság/ kétségeket feloldó, ünnepé-
lyes jelenetsora a "Rubljov" végén.

Tarkovszkij egyik nyilatkozatában kifejtette, miért
vonzódik annyira Breughel képeihez:

- "Breughelben van valami oroszos. A képsíkok mélysé-
ge, a sokféle cselekmény, mely képein látható, a sok-
sok alak, melyek mind a maguk munkájával vannak elfog-

lalva, a téli falu, a színek, ez hat benne orosz-
nak."

Mindezek ellenére néhol túl lágy a fényképezés
stílusa, elmarad a "Rubljov" elemi tisztaságu tájrész-
leteitől. Talán ez is a film egészének líraibb, érzel-
mesebb hangvételéből következik. Tudniillik abból,
hogy a táj itt nem mint az emberi világ része, hanem
mint az emberség, helyesebben emberiség képviselő-
je jelenik meg. Ezt bizonyítja a film utolsó, befe-
jező képe is.

A "Solaris"-ban ugyanaz a kérdés tetetik föl,
mint a "Rubljov"-ban, csak tágabb értelemben, kozmi-
kus szinten. De míg a "Rubljov" harangöntés-jelenete
kathartikus, felszabadító hatással van a nézőre, ad-
dig a "Solaris" tűnődő, nosztalgikus érzésekkel teli
befejezése inkább elgondolkodtató, mint feloldó.
S éppen ez az, amiért érdemes elolvasni Lem regényét.
Segít a továbbgondolásban, s bizonyos értelemben ki
is egészíti a filmet. Ez azonban semmit sem von le
Tarkovszkij alkotásának értékéből.

Hogy számomra mégsem jelentett olyan nagy él-
ményt, mint a rendező előző filmje, annak valószínű-
leg a már említett visszafogottság, érzelmesség lehe-
tett az oka. De ez már az izlés kategóriájába tarto-
zik, s ezért nem is érdemel több szót.

Békési Ágnes